

LAVINIA BETEA

Lucrețiu
Pătrășcanu.
Moartea unui
lider comunist

CUPRINS

<i>Prefață la ediția a patra</i>	7
CAPITOLUL I	
Andrei	13
CAPITOLUL II	
Sub trei dictaturi	42
CAPITOLUL III	
Primul comunist la guvernare	75
CAPITOLUL IV	
„Neînțelegerile cu tovarășii“	105
CAPITOLUL V	
Admiratori și devotați	136
CAPITOLUL VI	
Kto-Kogo	159
CAPITOLUL VII	
Dictatura proletariatului – dictatura a patra	186

CAPITOLUL VIII	
Antisovietism și naționalism	216
CAPITOLUL IX	
„Dragă tovarășe anchetator...“	248
CAPITOLUL X	
Principiul dominoului	274
CAPITOLUL XI	
Dialectica <i>terorii roșii</i>	309
CAPITOLUL XII	
Spioni și complotiști	335
CAPITOLUL XIII	
Pești în năvoadele dese	365
CAPITOLUL XIV	
Procesul	393
CAPITOLUL XV	
Revoluționarul – capital destinat sacrificiului	427
CAPITOL XVI	
Morți vii în celule	451
CAPITOLUL XVII	
Anchetatori anchetați	476
CAPITOLUL XVIII	
„Acele mult prea triste și urâte fapte“	509
<i>Epilog</i>	
„Iar restul e tăcere...“	541
<i>Bibliografie</i>	549
<i>Indice</i>	563

CAPITOLUL I

Andrei

Cine-a fost Lucrețiu Pătrășcanu?

Reținem o sinteză a vieții sale, alcătuită, în septembrie 1952, de șeful anchetei care a finalizat *procesul Pătrășcanu*: „Eu, lt.-col. Șoltuțiu Ioan, am interogat în calitate de anchetator pe arestatul Lucrețiu Pătrășcanu, născut la 4 noiembrie 1900 în Bacău, cetățean român, de naționalitate română, membru PCR din anul 1921, Dr. în științe economice, statistică și filozofie, licențiat în Drept, de profesie avocat-profesor universitar la Facultatea de Drept din București, cu ultimul domiciliu în București, str. Vasile Lascăr, nr. 100, căsătorit, fără copii, soția arhitectă decoratoare, originea socială – tatăl intelectual scriitor, fără avere. În 1919 a intrat în partidul socialist iar în 1921 în PCR până în 1948. A luat parte la toate alegerile și a fost deputat în 1931. Decorat cu «Steaua României» în 1945 și «Meritul Cultural» în 1946 dată de Voitec¹ și în 1947 o decorație a Guvernului Maghiar. Serviciul Militar satisfăcut la Școala Militară Adm. Bacău și la Regt. 21 Infanterie. A fost în Italia în 1920 și 1940; Germania: 1920, 1923, 1926, 1929, 1930, 1931, 1933, 1935, 1944; Franța: 1929, 1946, 1947; Belgia: 1947; Anglia: 1930; Ungaria: 1948; studii

1 NP: Specificarea anchetatorului se datorează, probabil, faptului că, la data întocmirii sintezei, fostul ministru al învățământului Ștefan Voitec se afla „în atenția” Securității.

și activitate politică. A fost judecat în 1932 și în 1939 pentru activitate politică fără condamnare.¹

Autobiografia depozitată în arhivele Cominternului conține și amănunte referitoare la părinți: „Tatăl meu – declarase Lucrețiu Pătrășcanu, în 1933, la Moscova – este de specialitate profesor și provine dintr-o veche familie boierească. Mama este dintr-o familie nobilă. Copil fiind, am avut o viață destul de bogată.”² Când „recunoaște” acestea, lucrurile par firești de vreme ce și Lenin provenea dintr-un mediu aristocratic! Tatăl lui Pătrășcanu, profesorul Dumitru D. Pătrășcanu (1872–1937), s-a distins ca prozator, autor de manuale de istorie și promotor, alături de Garabet Ibrăileanu și Constantin Stere, al revistei *Viața românească*. O experiență politică nefericită îi marcase destinul.³

Să fi influențat, oare, eșecul politic al tatălui, după abandonarea mișcării socialiste, hotărârea fiului de a se înscrie în cea mai radicală aripă a stângii politice? Puțin comunicativ și deloc dispus la confesiuni – după cum îl caracterizează toți apropiații săi –, Lucrețiu Pătrășcanu a mărturisit

1 ASRI, fond P, dosar 40002, vol. 2, f. 367.

2 *Apud* Gheorghe Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 344. (Autobiografia e datată „Moscova, 26 octombrie 1933” și semnată „tovarășul Grigorescu“.)

3 La începutul secolului XX, influența lui Stere era atât de mare, încât atunci când în 1902–1903, la invitația lui Ionel Brătianu, acesta a trecut la liberali, întregul grup de la *Viața românească* l-a urmat. Ostilitatea față de țarismul rus și dorința de a vedea Basarabia revenită între granițele României l-au determinat pe Stere să pledeze pentru intrarea țării în război împotriva Rusiei. D.D. Pătrășcanu l-a urmat pe Stere și la liberali, și în adoptarea poziției filogermane, ceea ce, la finele Primului Război Mondial, a dus la compromiterea lor politică. Maniu a avut un rol hotărâtor în scoaterea lui Stere și a adeptilor săi de pe scena politicii românești interbelice, conform declarațiilor lui Alexandru Bârlădeanu în Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997, pp. 11–13.

puține amintiri și gânduri din copilărie și tinerețe. Din ele reies puternica influență a tatălui, a cărui profesie își dorea, în copilărie, să o urmeze, și sensibilitatea lui Coca (așa i se spunea copilului Lucrețiu în familie), care, impresionat de verile petrecute cu cenaclul *Vieții românești* la Mănăstirea Neamțului, parcurge o criză religioasă. Lecturile sale sunt tipice mediului și timpului: Sadoveanu, Caragiale, Brătescu-Voinești, literatura sămănătoristă. Printre cele recunoscute a-l fi „călăuzit”: Dostoievski, Turgheniev, *Sonata Kreutzer*, de Tolstoi, *Rusia subterană*, de Stepniak și, evident, romanul de căpătăi al *revoluționarilor de profesie*, *Ce-i de făcut?*, de Cernîșevski.¹

Și, cum intrarea în acest ordin al *revoluționarilor de profesie* reclamă ruperea legăturilor cu familia, cu prietenii, cu legile și obiceiurile societății în care te-ai născut, relațiile lui Lucrețiu Pătrășcanu cu membrii familiei sale, la maturitate, sunt rare, iar referirile la ei, sporadice. A avut un frate, ofițer, despre care n-a vorbit niciodată în timpul anchetei², și o soră, Zizica (Elise), măritată cu avocatul Petre Pandrea. Referindu-se la această soră, D.I. Suchianu afirmă că avea „cusururi insuportabile” provenite din „mitocănia și lipsa de măsură a maică-sii.”³

1 Ion Biberi, „De vorbă cu L. Pătrășcanu”, în culegerea de interviuri *Lumea de mâine*, Editura Forum, București, 1945; dialog reprodus de revista *Magazin istoric*, mai 1968, pp. 29–34; în ediția de la Curtea Veche Publishing, 2001, la pp. 88–100.

2 Anumiți autori de literatură memorialistică emit versiunea că fiul acestui frate a fost studentul legionar Nutzi Pătrășcanu, condamnat la moarte în „procesul reeducării de la Pitești” din 1954, sentință comutată ulterior în muncă silnică pe viață. Pe tot parcursul anchetei nu s-a făcut însă nicio referire la existența unei legături directe între fostul ministru comunist al justiției și mișcarea legionară.

3 ASRI, fond P, dosar 40002, vol. 4, f. 195 (Declarația lui D.I. Suchianu din 10 martie 1950).

Văzută din interior, povestea familiei Pătrășcanu apare însă ca diferită de versiunea criticului, scrisă la Securitate. Cum era și firesc, profesorul D.D. Pătrășcanu s-a îngrijit de educația celor trei copii ai săi. Elise își făcuse studiile la Sorbona. Dumitru era ofițer, căsătorit cu profesoara universitară Maria Alexandrescu (fosta soție a poetului Dan Botta), epurată din învățământul superior în 1948. De ce n-au fost anchetați? Pentru că „nu se băgaseră în față“ în viața lui Pătrășcanu nici atunci când acesta era ilegalist, nici după ce ajunsese în cercul puterii.¹

Pe Lucreția Pătrășcanu (numită în familie Nonina) o cunoaștem mai bine din relatările foștilor agenți de poliție. Aceștia o descriu blestemându-și furioasă fiul pentru perchezițiile cauzate de politica lui sau alergând pe la cabinetele oamenilor politici ai vremii (rude sau foști elevi ai profesorului D.D. Pătrășcanu) pentru a implora eliberarea acestuia. Ca orice mamă, a continuat să sperie într-un viitor mai bun pentru fiul ei, astfel că, la perchezițiile periodice ale agenților, nu se sfia să-i sfătuiască: „Mai lăsați-mi fiul în pace că ăsta o să fie om mare și o să răspundeți!“² Când previziunea i s-a împlinit, avea să-l vadă și mai puțin, soția lui Pătrășcanu detestându-și soacra.³

În paralel cu studiile încheiate prin absolvirea Facultății de Științe Juridice a Universității din București, tânărul Pătrășcanu face politică. „M-am ocupat singur de problemele politice și am studiat cea mai mare parte a operelor lui Marx, Engels și Lenin (apărute în limba germană), declară el în aceeași autobiografie din 1933. În anul 1919 [imediat după bacalaureat, *n.a.*] am intrat în Partidul Socialist Român, încă

1 Interviu cu Nadia Marcu (nepoata lui Lucrețiu Pătrășcanu și fiica lui Petre Pandrea), septembrie 2005.

2 ASRI, fond P, dosar 40002, vol. 5, f. 271 (Declarația fostului agent de poliție N. Gușe din 25 februarie 1953).

3 *Ibidem*, vol. 60, f. 68 (Declarația lui H. Brauner din 2 martie 1950).

înainte de dizolvarea sa. Până la crearea Partidului Comunist, eu am avut legături cu tovarășii, insistând pentru crearea de uniuni comuniste ale tinerilor. După crearea Partidului și arestarea tuturor delegaților care s-au pronunțat pentru [afilierea la] Internaționala a III-a, la sfârșitul anului 1921, eu și alți trei tineri tovarăși am început să edităm revista *Tânărul Socialist*. În 1921 deja, în jurul acestei reviste s-au grupat elemente care, ca și noi, erau afiliate Partidului Comunist. Eu sunt membru al Partidului Comunist din momentul creării lui și nu am fost niciodată în afara rândurilor sale. După crearea Partidului, am lucrat până în toamna anului 1922 ca membru al CC al Partidului în organizația de tineret. Din 1922 până în 1925, cu mari întreruperi, când eu am fost în țară, m-am aflat în Germania, unde am lucrat mai mult de un an în cadrul Partidului Comunist German.¹

Socotește, așadar, puțin potrivit să insiste, la Moscova, asupra faptului că în 1925 și-a luat doctoratul la Leipzig, în specialitatea economie politică, cu obiecte secundare statistica și istoria filozofiei. Tema tezei de doctorat: „Reforma agrară din 1918–1921 din România“.² Motivul îl găsim în autobiografia altui comunist român, scrisă de asemenea la Moscova, care menționează că „Partidul [Comunist din România, *n.a.*] a fost împotriva plecării la studii în Germania a lui Pătrășcanu“.³ De altfel, la Moscova, Pătrășcanu nu are motive de laudă cu studiile sale, de vreme ce noii conducători ai URSS nu excelează la acest capitol! Mai mult decât atât: Stalin disprețuia teoreticienii, al căror efect îl compara cu acela al unei furtuni într-un pahar cu apă, în raport

1 *Apud* Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 345.

2 *Scînteia*, 22 aprilie 1946.

3 *Lichidarea lui Marcel Pauker. O anchetă stalinistă (1937–1938)*. Documente traduse și adnotate de George Brătescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995, pp. 58–59.

cu „revoluționarii de teren“. Mai târziu va afirma public că a plecat la studii, în Germania, urmând lozincă timpului: „Cine nu știe nemțește nu poate deveni un bun marxist.“ Profesorii însă nu i-au prilejuit simpatii și atașamente („erau șovini și reacționari, cu excepția lui Hans Driesch, figură blândă și îngăduitoare“).¹ În timpul petrecut în Germania, se arată entuziasmat de realitățile occidentale care „prevestesc“, conform analizelor Cominternului,² revoluția proletară: „Germania e azi punctul central al revoluției mondiale și pentru aceea pentru mine e de două ori mai importantă“, scrie tânărul de 23 de ani unei prietene bucureștene, Anca. A văzut aici, i se confesează el, lucruri mari și minunate care i-au umplut sufletul de mari nădejdi și au distrus „multe rămășițe de mic-burghez“. „Sunt membru al partidului nostru de aici, dar din cauza limbii nu pot activa“, se plânge el. Din dorința de a cunoaște bine marxismul, citește pentru început *Materialismul istoric* al lui Buharin³. O altă scrisoare adresată aceleiași prietene, la mai puțin de un an, reia progresele în studiul marxismului: *Capitalul* lui Marx („care-mi dă viață și suflet“) și Adam Smith.⁴

1 Ion Biberi, *op. cit.*, p. 97.

2 Internaționala a III-a Comunistă (Comintern), organizație fondată în 1919 la Moscova, cu scopul de a ființa ca un organism centralizat (un „partid comunist unic, cu filiale în diferite țări“, după cum se exprima Grigori Zinoviev, primul ei conducător).

3 Nikolai Buharin (1888–1938), membru al PCUS din 1906, participant la Revoluția din Octombrie. Membru al BP al PC(b)US (1924–1929). S-a afirmat ca teoretician marxist. Considerat conducătorul „opozității de dreapta“, va fi înlăturat de Stalin în 1929–1930. Pentru scurt timp a fost redactor-șef al ziarului *Izvestia*. Arestat, condamnat la moarte și executat în 1938, sub acuzații false.

4 Scrisorile lui Lucrețiu Pătrășcanu dateate Leipzig, 23 februarie 1923, respectiv 1 decembrie 1923; din colecția istoricului Cristian Popișteanu.

Cazul Pătrășcanu deține recordul celui mai lung proces politic din istoria comunismului mondial. Peste o sută de anchetați au fost forțați să semneze declarații mincinoase, soldate cu două execuții, trei condamnări pe viață, iar pentru alți douăzeci și trei de acuzați au fost pronunțate pedepse care depășesc o sută de ani de închisoare.

Licențiat în drept și doctor în științe economice al Universității din Leipzig, Lucrețiu Pătrășcanu a fost o figură singulară printre puținii comuniști din perioada interbelică, fapt care i-a atras antipatia și suspiciunea din partea multora dintre ei. Primul comunist devenit ministru, a deținut portofoliul Justiției și, în mod ironic, dar în logica istoriei totalitarismului, a fost strivit chiar de mecanismul la a cărui „bună” funcționare contribuise. Procesul său a făcut parte din seria de procese staliniste postbelice, organizate sub laitmotivul conspirației imperialiste. Lucrarea de față demonstrează implicarea până în cele mai mici detalii a sovieticilor, începând de la modelul de interogatoriu perfecționat sub regimul stalinist.

Secvențe parcă desprinse dintr-un film dezvăluie o lume dominată de haos, teroare permanentă, oportunism, demagogie, paranoia, zvonuri și dezinformare. O lume în care, sub forța împrejurărilor și sub amenințarea torturii, cel mai bun prieten îți poate deveni cel mai mare dușman, în care victimele se transformă în torționari și invers, în care destine se schimbă în urma unei șoapte și a unei simple semnături.

Cartea Laviniei Betea, *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist*, a fost distinsă cu Premiul Academiei Române pentru Istorie în 2003.

